

lars entre Caterina Albert i el folklorista Rossend Serra i Pagès, en els quals es posa de manifest l'interès actiu de Caterina Albert per les manifestacions de la literatura oral.

En conjunt, doncs, podem dir que el volum *Estudis de literatura popular. Història i mètodes* és un recull clau en la bibliografia contemporània sobre folklore català, perquè aplega un conjunt interessant d'articles molt ben documentats i impecablement treballats sobre diversos aspectes rellevants de la nostra literatura oral, però també perquè demostra la riquesa de punts de vista acadèmics amb els quals es pot analitzar la literatura oral, la qual cosa la connecta amb tot el patrimoni cultural no tan sols català sinó internacional, atesa la unicitat i alhora la diversitat de les manifestacions del folklore. El treball d'Oriol en el camp de la recerca és infatigable, innovador i coherent, i significa un important punt d'inflexió cap al tractament científic i el reconeixement acadèmic de la literatura oral. Finalment, vull remarcar l'encert estètic i simbòlic de la coberta del llibre, que reproduïx la bellíssima versió de *Rondalles de Grimm* que publicà el 1935 l'Editorial Joventut, amb l'exquisida traducció de Carles Riba i les mítiques il·lustracions del reconegut artista anglès Arthur Rackham.

BORJA, Joan: *Les llegendes secretes de Sara Llorens. Llegendes alacantines*, Alacant: Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana, 2016; «Biblioteca de Filologia Catalana», 23.

CARME ORIOL

Universitat Rovira i Virgili

carme.oriol@urv.cat

L'any 1991 es va iniciar la recuperació d'un dels fons inèdits més importants relacionats amb la literatura popular: el de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. El fons va ser el resultat del projecte del mateix nom que es va gestar l'any 1921, va iniciar les seves activitats el 1922 i es va interrompre com a conseqüència de la guerra civil espanyola l'any 1936. La recuperació d'aquest fons, conservat en part a Suïssa i en part a Barcelona, va ser possible gràcies a la voluntat dels descendents del mecenes Rafael Patxot i Jubert, impulsor del projecte, i de les bones gestions realitzades des del monestir de Montserrat, i molt especialment de les dutes a terme per Josep Massot i Muntaner. Entre els anys 1993 i 2011 es van publicar divuit volums de materials gràcies a l'impagable esforç de Massot, responsable de l'edició; i entre 2013 i 2014 es van reeditar els tres volums de materials que havien aparegut entre 1926 i 1929 i que tenien un accés molt limitat. Tant el fons de l'Obra del Cançoner com els vint-i-un volums de materials, que inclouen l'inventari del fons, les memòries de les missions de recerca i una selecta de materials, tenen una importància indiscutible per a la recerca, tal com ja apuntava

Massot a l'article «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya: font de recerques», publicat l'any 2003 en el número 14 d'aquesta mateixa revista.

El llibre que ara ens ocupa és un estudi que cal situar dins de la tasca de recuperació, recerca i difusió de materials existents en aquest gran fons documental. L'estudi pren com a base dos documents inèdits: el manuscrit *Llegendes alacantines*, que la folklorista Sara Llorens i Carreras va presentar a la tercera convocatòria del Concurs del Llegendari Popular Català corresponent a l'any 1929 i un suplement format per vuit llegendes més que la folklorista va lliurar a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya amb posterioritat.

La recuperació d'aquests manuscrits inèdits i la seva publicació són una gran notícia per a la història de la literatura popular al País Valencià, com ho va ser en el seu dia la publicació d'un altre manuscrit estretament relacionat amb aquest pel que fa a les circumstàncies que el van fer possible. Ens referim al *Llegendari valencià*, publicat el 1995 a cura de Josep M. Baldaquí, que recull una sèrie de relats recopilats pel folklorista Vicent Martínez i Martínez i presentats també a la tercera edició del Concurs del Llegendari Popular Català de 1929. Tots aquests manuscrits formen part del fons de materials originals de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya que es conserven al monestir de Montserrat i que poden ser consultats a través de les còpies dipositades a la Biblioteca de Catalunya i al Centre de Documentació de la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

El llibre *Llegendes secretes de Sara Llorens. Llegendes alacantines*, realitzat per Joan Borja, és un exemple de treball erudit, sustentat per la utilització d'una àmplia bibliografia, però que, alhora, és atractiu, no només per a l'especialista, sinó també per a un ampli públic lector. En el títol, hi trobem un element que, de seguida, desvetlla la curiositat del lector: el qualificatiu «secretes» aplicat a les llegendes. A la introducció ja trobem elements que ens posen sobre la pista d'aquest enigmàtic qualificatiu; i, a continuació, en la primera part del llibre, la que constitueix l'estudi pròpiament dit, també van apareixent en petites, però continuades dosis d'informació els detalls que permeten descobrir al lector les circumstàncies que van fer possible la recol·lecció, la realització i la posterior presentació al Concurs del Llegendari d'aquest recull de Sara Llorens i que acaben desvetllant el misteri que arrenca amb el títol del llibre.

L'estudi de Borja, redactat amb una prosa elegant i amb un ritme fluid, és molt clar i amè. L'autor construeix una argumentació (com requereix un bon assaig) a partir de dades extretes de diverses fonts que, lligades i relacionades, donen com a resultat un discurs coherent i precís. Borja encomana al lector la passió i la motivació amb què ha emprès el seu treball. Entusiasmada per la troballa d'aquest interessant manuscrit, va tenir l'encert d'intentar localitzar alguns dels familiars dels qui van ser els informants de Sara Llorens quan va recollir les llegendes en els anys 1927 i 1928: els germans Joaquim i Vicent Montiel i Marian Ferrer, originaris de Bolulla (la Marina Baixa). I ho va aconseguir. Els va localitzar al mateix poble de Bolulla i va poder establir, així, la connexió entre el passat i el present

amb el retorn als familiars d'una aportació realitzada noranta anys enrere, en el que constitueix una de les tasques més gratificants i emotives de la recerca.

Aquesta primera part del llibre conté una abundant informació, completada amb un bon nombre de notes explicatives, que ajuda a reconstruir i a entendre els esdeveniments que van produir-se al voltant de l'elaboració del recull, i que apareixen vinculats a dos noms rellevants en la història del folklore català: el del folklorista Rossend Serra i Pagès i el de la seva deixeble Sara Llorens i Carreras. És aquí quan la denominació «llegendes secretes» pren tota la seva significació després d'una sèrie d'explicacions i de deduccions que l'autor presenta de forma, en certa manera, detectivesca.

Fruit de la recerca realitzada, l'autor aporta noves dades per al coneixement de la biografia i de la producció folklòrica de la folklorista Sara Llorens, sobre la qual s'han fet altres contribucions significatives com, per exemple, els llibres de Joan Pujadas *Àlbum Sara Llorens* i *Sara Llorens. Epistolari (1901-1954)*, tots dos publicats l'any 2004, i el *Rondallari de Pineda* de Sara Llorens publicat a cura de Josefina Roma l'any 2006.

Tota aquesta primera part traspua l'admiració i el respecte que l'autor sent per la folklorista Sara Llorens: «una dona [...] admirable i fascinant en la capacitat de superació, la perseverança, la sensibilitat, la coherència, les fidelitats, el compromís cívic i la vitalitat» (p. 53).

La segona part del llibre està dedicada a l'edició de les *Llegendes alacantines*, que Sara Llorens va presentar al Concurs del Llegendari Popular Català, i al suplement de vuit llegendes més que l'autora va afegir-hi posteriorment. El conjunt està format per 66 textos que l'autor presenta editats amb un respecte absolut al manuscrit original, tal com indica en els criteris d'edició (p. 57). L'aplicació d'aquests criteris fa que els textos apareguin escrits amb una ortografia no normalitzada i que s'hi facin notar aspectes com els canvis de pàgina, les correccions i els subratllats de l'autora que figuren a l'original, etc. Es tracta d'uns criteris ben justificats pel seu interès filològic, però que, en canvi, tenen l'inconvenient de dificultar el ritme de lectura. Atesa la importància que ha suposat la recuperació d'aquests relats, potser valdria la pena pensar en alguna altra edició realitzada amb ortografia normalitzada i revisada tipogràficament, dirigida, per exemple, a escolars. Aquesta seria una forma de rendibilitzar encara més el treball realitzat i de fer-lo més accessible a altres tipus de lectors.

El recull *Llegendes alacantines*, elaborat per Sara Llorens, conté una introducció en la qual l'autora situa la procedència geogràfica de les llegendes (Bolluella), dóna les característiques dels seus informants (Joaquim Montiel, Vicent Montiel i Marian Ferrer), i explica quines llegendes li van explicar cadascun d'ells. A continuació presenta les llegendes classificades en els següents grups: llegendes d'origens (que inclouen les d'origens de frases), llegendes pneumatològiques, llegendes religioses, apòlegs llegendaris i llegendes vàries. Aquesta classificació reproduïx la terminologia de l'època en què es va elaborar el recull, que és la que seguia Rossend Serra i Pagès. Al final del recull, l'autora, amb una clara voluntat

pedagògica, inclou un vocabulari que explica el significat de mots habituals en la parla de Bolulla (borrego, gitar, granera, pardal, etc.).

Joan Borja presenta les *Llegendes alacantines* de Sara Llorens i l'apèndix que inclou les vuit llegendes suplementàries amb fidelitat absoluta als manuscrits originals tant pel que fa a la seva estructura com als aspectes lingüístics (com hem comentat abans). En tots dos casos, s'inclouen notes abundants relatives al contingut dels relats així com a la seva catalogació segons el sistema tipològic internacional d'Aarne/Thompson/Uther. Per a la catalogació, l'autor utilitza l'índex internacional *The types of international folktales* (Uther 2004) i els corresponents catàlegs catalans *Índex tipològic de la rondalla catalana* (Oriol/Pujol 2003) i *Index of Catalan folktales* (Oriol/Pujol 2008) així com la base de dades *RondCat. Cercador de la rondalla catalana*, <<http://rondcat.arxiudfolklore.cat/>>, ideada per Carme Oriol i Josep M. Pujol.

L'estudi realitzat per Borja permet constatar que el recull de Sara Llorens aporta novetats en relació amb les rondalles documentades i classificades als índexs tipològics catalans i al *RondCat*. Així, per exemple, amplia el nombre de versions dels tipus rondallístics existents; presenta tipus rondallístics no documentats fins ara al País Valencià; i permet afegir nous tipus, inexistent fins ara en el corpus català.

Segurament sorprendrà aquesta referència a la classificació en un índex de rondalles de relats continguts en un llibre de «llegendes». La raó és que, malgrat el que indica el títol, el llibre no conté únicament llegendes sinó que conté relats pertanyents a altres gèneres de la narrativa folklòrica com són les rondalles d'animals, les bertranades, les rondalles religioses, els relats etiològics, i les tradicions explicatives. L'ús de la denominació «llegenda» per caracteritzar relats que avui dia considerem que pertanyen a altres gèneres de la narrativa folklòrica era usual a l'època en què es va compilar el recull *Llegendes alacantines*. Així també ho va observar, per exemple, Josep M. Baldaquí en el seu estudi sobre els relats aplegats per Vicent Martínez i Martínez en el recull *Llegendes valencianes*, coetani d'aquest.

En resum podem dir que ens trobem davant d'un llibre de gran interès per a la història de la literatura popular catalana en el seu conjunt i per a la valenciana en particular, ja que ens permet recuperar materials inèdits que fins ara desconeixíem, així com prendre consciència dels lligams existents entre Catalunya i el País Valencià en dos grans projectes de l'època: l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya i el Llegendari Popular Català. Gaudiu, doncs, de la lectura dels relats d'aquest llibre i contribuïu a la seva difusió recuperant-los també, si cal, en la transmissió oral.